

פאוסט והזכות לשאת נשק

אביהו זכאי 03.11.2019 21:00

שתי הערות למאמרו המרתק, החשוב והמאלף של בני ציפר, "מארלו — היהודי ממלטה" ("הארץ", 1.11). הרעיון של מכירת הנשמה לשטן בתמורה לכוח וידיעה הוא מוטיב ישן בפולקלור הגרמני, וקשור לדמותו של יוהנס פאוסטוס, אסטרוולוג ידוע לשמצה שחי בגרמניה בראשית המאה ה-16. המקור הישיר למחזהו של כריסטופר מארלו, "ד"ר פאוסט", היה כנראה ספר פאוסט הראשון, "תולדות ד' יוהן פאוסטן", שתורגם לאנגלית ב-1592, אך בניגוד לו, פאוסט של מארלו מסרב לשרוף את ספריו ולחזור בתשובה כדי להינצל מגורלו. מאוחר יותר, בספר "דוקטור פאוסטוס" של תומאס מאן, המלחין אדריאן לֶוֹרְקִין אינו הולך לשום מקום. שכן כדברי מפיסטופלס, "הן כאן הגיהנום, ואני נמצא בו". דוקטור פאוסטוס וגרמניה הנאצית חד וחד אחד המה.

שנית, ציפר מציין גם את התפקיד שמארלו ייחד למקיאווולי ב"יהודי ממלטה". מחמת שחתך את הקשר הגורדי בין מוסר לפוליטיקה בספרו "הנסיך" (נכתב 1513, פורסם ב-1532), נועד להוגה הדעות הפלורנטיני מעמד שלילי ביותר במשך מאות בשנים. בספרות של המאה ה-17 מקיאווולי תואר כשטן והשטן כמקיאוווליסט, אך 200 שנה מאוחר יותר, שיפוט זה התהפך. מקיאווולי זכה לסוג מסוים של האֶלֶה, לפחות בגרמניה. בימינו שני חוקרים חשובים, קוונטין סקינר וג'ון פוקוק, טוענים ומוכיחים בצורה משכנעת כי מחשבת מקיאווולי הניחה את היסודות ל"מסורת הרפובליקאית האטלנטית", אשר הביאה ליצירת משטר רפובליקאי, שלטון העם, בניגוד למונרכיה. הוכחה לך הם מוצאים בספרו החשוב "דיונים על עשרת הספרים של טיטוס ליוויוס" (1517), שבו מקיאווולי דן במשטר הרפובליקאי הרומי, המבוסס על וירטו, המעלה הטובה, ובכך שמשטר זה מבוסס על אזרח חופשי נושא נשק, המוכן להגן על הרפובליקה. אתוס פוליטי הומניסטי חשוב זה מבוטא היטב בתיקון השני לחוקה האמריקאית, 1791, הקובע: "מאחר שמיליציה [צבא אזרחים] ערוכה היטב נחוצה לביטחונה של מדינה חופשית [רפובליקה], אין להגביל את זכותם של בני אדם להחזיק נשק ולשאתו".

פרופ' אביהו זכאי, האוניברסיטה העברית